

Innledning

Norsk Landbrukssamvirke er en interesseorganisasjon for samvirkebedrifter, de fleste bondeide, men med stort spenn i forretningsområdene. Tine, Nortura, Geno, Felleskjøpet og Gjensidige er noen av medlemmene. Norsk Landbrukssamvirkes medlemsbedrifter besitter derfor en enorm kunnskap om avl, fôr, produksjon og produktutvikling samt finansiering i tillegg til den mer kjente matproduksjonen. Norsk landbrukssamvirke er følgelig opptatt av at regjeringen må lage en jordbruksmelding som både forvalter dagens rammeverk, men som også vil utløse det potensialet vår næring besitter.

Stortinget har bestemt at norsk matproduksjon skal øke. Norsk landbrukssamvirke forutsetter at stortingets mål legges til grunn for jordbruksmeldingen. Videre må meldingen ha som ambisjon at verdikjeden for mat skal bli en viktig verdiskaper i norsk økonomi. Verdiskaping i de grønne næringene kan vokse kraftig frem mot 2040. Anslag fra NIBIO viser at jord, skog og hav kan øke verdiskapingen fra 250 milliarder til 750 milliarder de neste 25 årene.

Politikk handler om å legge til rette for en ønsket samfunnsutvikling. Norsk elbilpolitikk har vist at det er mulig å bidra til å etablere markeder for nye produkter gjennom målrettet og aktiv bruk av økonomiske og juridiske virkemidler. Jordbruksmeldingen må inkludere mål og politiske virkemidler som skal stimulere utviklingen av markeder for nye produkter basert på fornybare biologiske ressurser fra hav, skog og jordbruk i tillegg til den verdikjeden vi har i dag.

Utviklingen av et sterkt og moderne klimavennlig jordbruk er en smart løsning for Norge. Norge har fornybare naturressurser og lange tradisjoner med å forvalte dem, høykompetent arbeidskraft og god kapitaltilgang. Det tverrfaglige og sektorovergrepene BioVerdi-prosjektet¹ peker på landbruk som en av fire næringer (i tillegg til helse, marin og industri) med størst potensiale i bioøkonomien. Disse fire næringene er tett koblet sammen; norsk næringsmiddelindustri produserer f.eks. meieri-baserte produkter til bruk helsesektoren, og lakseoppdrett har sitt utgangspunkt i norsk husdyravl. Jordbruksmeldingen må derfor vise frem hvordan man vil realisere potensialet næringen besitter.

Landbruks- og matdepartementet har understreket at de vil bruke jordbruksmeldingen til å svare på hvordan man kan øke matproduksjonen, styrke effektiviteten og bedre konkurransekraften for jordbruksnæringen. For å kunne gi gode svar på disse spørsmålene og om meldingen skal være en melding med politikk for kommende ti år, mener Norsk Landbrukssamvirke at meldingen må vise at man forstår samfunn og marked. Konkurransekraften kan styrkes dersom man forstår framtidens markedsmuligheter. Videre må jordbruksmeldingen vise hvordan jordbruket og matindustrien skal dra nytte av ny teknologi, endrede holdninger og forventninger i befolkningen og fremveksten av nye forretningsmodeller.

Økt matproduksjon

Skal den norske matproduksjonen økes, må det være avsetningsmuligheter for norsk mat. I de senere årene har en økende import av mat ikke blitt utlignet av en økende eksport. Jordbruksmeldingen må legge til rette for lønnsomhet langs hele verdikjeden. Det er en gjensidig avhengighet mellom primærjordbruket og industrien. Industrien har behov for stabile forsyninger av kvalitetsråvarer og

¹ «Slik kan bioøkonomien bli den nye oljen» (2015), rapport tilgjengelig på <http://www.oslotech.no/bioverdi/>

bonden er avhengig av industrien som produktutvikler og salgskanal. En effektiv industri med effektiv energiforbruk og høyt råvareutbytte gir også en bærekraftig industri. Uten et effektiv og bærekraftig råvareproduksjon av høy kvalitet vil det ikke være mulig å videreutvikle næringsmiddelindustrien i Norge. Meldingen må legge denne gjensidigheten til grunn for utvikling av landbrukspolitikken.

De norske jordbruksarealene er spredt utover hele landet, og lønnsom mat- og fôrproduksjon på disse arealene må prioriteres. Vi forventer at meldingen også inneholder tiltak som ivaretar behovet for et spredt og bærekraftig landbruk. Norsk jordbruk har knappe jordbruksarealer tilgjengelig. Norsk Landbrukssamvirke mener et strengt jordvern er nødvendig for å nå målet om økt matproduksjon og selvforsyning. Det er i våre jordbruksarealer norsk matsikkerhet og matvareberedskap først og fremst ivaretas. Stortingets nye jordvernmål er et steg i riktig retning. Norsk Landbrukssamvirke mener jordbruksmeldingen må gi føringer om at Norge innen 2020 skal ha en nullvisjon for nedbygging av jordbruksareal.

Med riktige insentiver er det utvilsomt mulig å øke norsk matproduksjon og selvforsyning. Norske bønder har vist at de responderer når det blir lagt til rette for økt produksjon. Økt norsk matproduksjon fordrer også at regjeringen i dialog med næringen har et målrettet arbeid med å utvikle etterspørselen i matmarkedet i takt med ambisjonsnivået for produksjonsvekst. For å lykkes i en stadig hardere internasjonal konkurranse på matmarkedet i Norge, er det nødvendig at pilarene i jordbrukspolitikken ivaretas og styrkes, samtidig er det nødvendig med et kraftig løft innen innovasjon og forskning.

Norsk Landbrukssamvirke mener utgangspunktet for økt matproduksjon er det norske jordbruksarealet. Presisjonsjordbruk kan øke produktiviteten på arealene. Det vil likevel være nødvendig for å nå målene om økt matproduksjon og selvforsyning ved at arealressursene på dyrket mark og utmark utnyttes bedre enn i dag. For å ta hele jordbruksarealet i bruk er det nødvendig med en spredt matindustri og ordninger som sikrer bonden tilgang til markedet. Markedsbalansering og fraktutjevning er viktige verktøy for å gi forutsigbare vilkår for dem som skal fornye driftsapparatet. Det er en nødvendig forutsetning at investeringsklimaet for bonden er forutsigbart og trygt, og at risikofordelingen mellom leddene i verdikjeden er rimelige. Norsk landbrukssamvirke ber regjeringen spesielt om å identifisere nødvendige betingelser for en rimelig risikofordeling og –håndtering i verdikjeden for mat. Et velfungerende norsk jordbruk er en forutsetning for matindustriens tilstedeværelse i hele landet og verdiskapingen som følger av denne.

Dagens kapitaltilgang medfører at lønnsomme prosjekter ikke blir realisert. Dette skyldes bl.a. at høye byggekostnader medfører at teknisk verdi overstiger markedsverdi selv om det er usannsynlig at objektet skal avhendes. Bankene er i realiteten avskåret fra å gi lån til investeringer selv om man har tro på kunden og all erfaring tilsier at det sjelden er tap på utlån til landbruk. Norsk landbrukssamvirke ber derfor om at regjeringen etablerer et toppfinansieringsinstrument for å realisere lønnsomme jordbruksinvesteringer i områder av landet med diskrepans mellom byggekostnad og markedsverdi. En slik satsing er nødvendig for å utløse potensialet i norsk jordbruk og å nå målene om økt produksjon på norske ressurser.

Norsk landbrukssamvirke krever

- **videreføring og videreutvikling av et ambisiøst importvern**
- **betingelser for en effektiv og innovativ norsk næringsmiddelindustri**
- **forutsigbarhet og balanse i råvaremarkedene gjennom å ivareta hovedelementene i markedsreguleringen**
- **fortsatt prisfastsettelse**
- **nullvisjon for nedbygging av matjord**

Effektivitet og økt konkurransekraft

Effektivitet og konkurransekraft skapes av teknologi og komparative fortrinn. Norske bønder har vært tidlig ute med å ta i bruk ny teknologi, og norsk jordbruk er moderne og teknologibasert. Videre har norsk jordbruk en rekke komparative fortrinn: biologiske, fornybare ressurser, langsiktige investorer og kapital, høy kompetanse hos bønder og forskere samt et institusjonelt rammeverk preget av bærekraftig forvaltning og tilgang på kapital.

Biologiske, fornybare ressurser

Jordbruk, skog og hav har råvarene til å utvikle den grønne industrien, også med ressurser som ikke er fullt ut utnyttet i dag. Fra jord til bord er det mulig å få mer verdiskaping ut av både dyrking og husdyrhold. Ved å ta i bruk ny teknologi på eksisterende råvarer vil man gjennom kaskadeprosesser kunne utnytte ressursene fra et lavere nivå i næringskjeden og skape store merverdier sammenlignet med dagens ressursutnyttelse. Dette gjelder både dyrket areal, eng og utmarksbeite, utnyttelse av hele dyret og biprodukter fra husdyrhold.

Norsk landbrukssamvirke ønsker nye virkemidler slik at man raskere settes i stand til å utnytte alle deler av jordbrukets ressurser. Videre ønsker vi virkemidler for å sette fart i overgangen fra svarte til grønne karboner i produksjonen, f.eks. i emballasje, energi og drivstoff.

Langsiktige investorer og kapital

Norske bønder er langsiktige investorer. Bønder og landbrukssamvirker har bidratt til å skape ny industri og arbeidsplasser i over hundre år. Fortsatt rekruttering og investeringslyst i næringen fordrer gode, stabile og forutsigbare vilkår.

Investeringer i verdikjeden for mat kan stimuleres gjennom støtteordninger, skatteregler og muligheter for avskrivninger. Norsk Landbrukssamvirke mener jordbruksmeldingen må gi et tydelig signal til at regjeringen vil legge til rette for økte investeringer i verdikjeden for mat. Ved å avvike formuesskatt for arbeidende kapital, gi større rammer til Innovasjon Norge og øke avskrivnings-satsene er nødvendig for at jordbruket og matindustrien skal kunne ta del i den «fjerde industrielle revolusjon».

Med en samlet omsetning på NOK 75 mrd er landbrukssamvirkene viktige investorer. Norsk Landbrukssamvirke mener staten må bidra til å skape et stabilt investeringsklima og et attraktivt

investormarked gjennom å redusere risikoen for dem som vil investere i norsk bioøkonomi. For å løfte frem satsing på grønne investeringer er det behov for risikofinansiering.

Norsk landbrukssamvirke ber om at regjeringen legger til rette for investorer ved å tilby:

- Et nytt fond for å reise store bioøkonomiprosjekter
- Statlig risikokapital, tilskudd og skatteincentiver

Norsk landbrukssamvirke forventer at regjeringen presenterer en langsiktig og forutsigbar avgifts- og insentivpolitikk som gjør det klart lønnsomt å velge grønt. Langsiktig landbrukspolitikk sammen med økonomisk stimulans for en overgang til miljøvennlige løsninger er viktig for å framskynde utviklingen.

Kompetanse

Bønder er langsiktige industriutviklere og representerer høykompetent arbeidskraft i jord- og skogsbruk i nært samarbeid med Norges beste forskningsmiljøer og en omstillingsdyktig industri. I landbruksnæringen er det kort vei fra forskning og teori til praksis og verdiskaping. Med det sterke landbruksbaserte miljøet på Ås som spydspiss i utdanning og forskning, moderne rådgivningstjenester, rekrutteringsarbeid og ledertrening i industribedriftene samt høyteknologisk drift på gårdene, har den landbruksbaserte verdikjeden hatt et sterkt, godt og tett samarbeid i over hundre år.

Norge har ledende fagmiljøer innen landbruksforskning, f.eks. i genetik, husdyravl og fôr, og har lykket med å kommersialisere resultatene av forskningen. Bioverdirapporten anbefaler at regjeringen satser på innovasjonssentre og klyngepolitikk i landbruket, og flere tidligere forskningsprosjekter har også tilrådd dette². Norsk Landbrukssamvirke støtter dette synet. Samarbeidet mellom forskning og landbruk er bedre og tettere enn på lang tid og vil i årene som kommer bidra til kommersialiserbare forskningsresultater som vil bidra til norske arbeidsplasser og skatteinntekter. Eksempelvis har det nyopprettet SFI-prosjektet «Foods of Norway» ved NMBU som mål å erstatte importert protein med lokale ressurser fra blant annet skog og hav. Resultater herfra vil kunne revolusjonere forretningsmodellene for fôr. Nye forskningsprogrammer og andre politiske initiativ og virkemidler bør innrettes slik at de stimulerer til tverrfaglighet og synergi mellom hav- og landbasert næringsutvikling.

Norsk Landbrukssamvirke støtter målet om å bruke tre prosent av BNP til FOU innen 2030, dvs. at forskningssinnsatsen må dobles fra dagens nivå. Forskningssatsingen i jordbruket må knyttets opp mot fremtidig verdiskaping. Jordbruksmeldingen må slå fast at en intensivert forskning på naturressurser er en nødvendig betingelse for å lykkes med det grønne skiftet. Norsk landbrukssamvirke mener regjeringen må legge til rette for å gjennomføre bioprospektering av både jordbruks-, skog- og havbaserte ressurser. En slik oversikt danner grunnlaget for en produksjon av høyteknologiske produkter innen blant annet farmasi, medisin, kosmetikk og næringsmiddelindustri. Norske matprodusenter er langt fremme på dette området og skaper dermed merverdi i norsk jordbruk.

² Se f.eks. Reve, T. og Sasson, A. (2012): «Et kunnskapsbasert Norge» og Jakobsen, E. W. og Reve, T. (2001): «Et verdiskapende Norge».

Norsk Landbrukssamvirke mener jordbruksmeldingen må inneholde målsettinger om at Norge skal bli verdensledende i å produsere høyverdi produkter som fôringredienser, biomaterialer (eks. plast og kompositter) og biokjemikalier i tillegg til mat. En slik utvikling vil være nødvendig for å redusere kostnadene og øke konkurransekraften i verdikjeden.

Norsk Landbrukssamvirke støtter forslaget om krav til formell utdanning for bønder. Et kompetansekrav vil styrke næringens evne til å produsere trygg og god kvalitetsmat.

Bærekraftig forvaltning

Dagens politikk byr jordbruket på endringspress, og det er alltid grunn til å spørre seg om noe kan gjøres bedre. Det er imidlertid ingen fornuft i å gjøre endringer for endringens egen skyld uten å kjenne konsekvensene.³ En av de viktigste kvalitetene i norsk jordbruk er at vi ikke har tatt noen snarveier.⁴ Norsk jordbruk er forvaltet bærekraftig både gjennom selve jordbruksproduksjonen og gjennom institusjonelle rammebetingelser. Et nært og tillitsbasert samarbeid mellom næringsliv og myndigheter har vært en garantist for høy kvalitet i alle ledd.

Det er en kjensgjerning at norsk jordbruk leverer verdier langt utover verdiskapingen på NOK 140 mrd. Alt fra mattrygghet og dyrehelse til matsikkerhet og ernæring er tilleggsverdier som ikke er tallfestet i budsjettet. Norsk landbrukssamvirke ber departementet utarbeide bruttotall (nyttekurver) for jordbrukets bidrag til samfunnet og forutsetter at en ny jordbruksmelding viderefører rammebetingelsene for en fortsatt bærekraftig forvaltning. De investeringer myndigheter og næring har lagt ned vil kaste stadig mer av seg i tiden som kommer. I det følgende vil vi redegjøre for enkelte av disse samfunnsbidragene.

(i) Matsikkerhet

Det nye geopolitiske landskapet er nylig grundig redegjort for av Ekspertgruppen for forsvaret og Forsvarssjefens fagmilitære råd. Ekspertgruppen skriver at «fremtidens trussel- og risikobilde ser ut til å bli meget komplekst og den geopolitiske utviklingen uforutsigbar». Forsvaret har varslet behov for økte investeringer og et tettere samarbeid med det sivile samfunn.

Norsk Landbrukssamvirke mener jordbruksmeldingen må se på hvilke innretninger politikken trenger for å ivareta forsvarets og sivilbefolkningens behov for matforsyninger i en eventuell krisesituasjon. Å holde knappe jordbruksarealer i drift gjennom et aktivt jordbruk i hele landet er en viktig del av norsk beredskap.

(ii) Mattrygghet, folkehelse og ernæring

Norsk jordbruk er verdensledende på mattrygghet. Et veldrevet jordbruk og husdyrhold er viktig for folkehelsen. Tiltak i jordbruket med betydning for folkehelsen må i all hovedsak finansieres av offentlige midler. Årlig dør 25 000 europeere av antibiotikaresistente bakterier, og kostnadene for europeisk helsevesen er estimert til 1,5 milliarder euro. Nye beregninger viser at bakterier vil være

³ Endringer i markedsbalanseringen kan tjene som eksempel: man kan gjerne søke å forenkle ordningen, men dersom man f.eks. utvider forsyningsplikten vil man redusere ordningens effektivitet.

⁴ Dette poenget ble bl.a. løftet frem av direktør i Mattilsynet, Harald Gjein, under Forskningsdagene (16.09.2015).

skyld i ti millioner dødsfall på verdensbasis frem mot 2050 og koste verdensøkonomien opp mot 100 mrd dollar. Mot denne bakgrunnen er det ekstremt viktig å begrense antibiotikabruk i dyrehold.

På verdensbasis er norske bønder blant dem som bruker minst antibiotika i sitt dyrehold. Norsk Landbruksamvirke mener jordbruksmeldingen må hegne om norsk jordbruks gode dyrevelferd, dyrehelse og lave forbruk av plantevernmidler. I avlsarbeidet ser vi den økonomiske avkastningen av at helseegenskaper og fruktbarhet har hatt stor vekt - norske gener er attraktive i utlandet og norske selskaper verdensledende. Fortsatt finnes det et uforløst potensiale for den norske måten og drive husdyrhold på.

(iii) Klima

Dagens utslippstakt av klimagasser vil gi katastrofale konsekvenser verden over - mer tørke og mindre vann og mat. Med fire grader oppvarming får vi en dramatisk matkrise, enorme flyktningestrømmer og flere væpnede ressurskonflikter. Parisavtalen fremhever viktigheten av å ivareta matsikkerheten i et klima i endring.

I lys av dette mener Norsk Landbruksamvirke at norsk jordbruks viktigste oppgave er å øke produksjonen av trygg og god kvalitetsmat. Det mest effektive tiltaket for å redusere klimagassutslipp fra jordbruket er å sikre effektiv produksjon. Friske kyr i god produksjon avgir mindre klimagasser enn dyr med lavere produksjon. Nyere forskning ved NMBU viser at husdyrproduksjon i Norge er langt mer klimavennlig enn i de fleste andre land – eksempelvis er utslipp av klimagasser per kg melk i Norge 1,0 CO₂-ekvivalenter mot 2,6 globalt.

I tillegg vil stadig ny kunnskap om fôring kunne redusere utslippene ytterligere. Effektiv produksjon og utnyttelse av grovfôr kan bidra til å redusere utslippene. Jordbruksmeldingen må derfor gi stimulanser til produksjon og rasjonell omsetning av grovfôr av høy kvalitet – også fra enheter uten egne husdyr.

Regjeringen må øke forskningsinnsatsen på klimavennlig matproduksjon. Jordbruksmeldingen må ha som mål at norsk jordbruk skal være verdensledende i å produsere mat med et lavt klimaavtrykk. Forslaget fra Grønn skattekommisjon om å redusere støtten til norsk kjøttproduksjon er kontraproduktivt dersom man vil redusere de globale klimagassutslippene.

Norge har gode jordsmonnsdata, klimadata og nye detaljerte terrengkart under utvikling. Ved å koble disse dataene kan Norge bli blant de beste til å tilpasse seg et nytt varmere, våtere og mer uforutsigbart klima det blir vanskeligere å tilpasse seg. For å optimalisere norsk matproduksjon under disse betingelsene er det nødvendig med en kartlegging av hvilke vekster som er gunstig å dyrke på ulike jordskifter og -kvaliteter i et nytt klima.

Markedsinnovasjon

Norsk matindustri har 38 000 industriarbeidsplasser og står for 20 prosent av fastlandsindustrien. Jordbruket og matindustrien representerer en av få komplette verdikjeder i norsk næringsliv.

Ren, trygg og helse riktig mat vil bli viktigere, globalt så vel som i Norge. En aldrende befolkning kombinert med livstilrelaterte sykdommer gir et økt marked for spesialtilpassede mat- og

farmasiprodukter. Etterspørselen etter økologisk mat øker sterkt, og økologisk mat representerer et viktig område hvor forbruker og bonde har felles interesser. Det er i tillegg en viktig læringsarena. Det økologiske jordbruket må derfor være en viktig del av regjeringens satsing framover. Det forutsetter at stimulansen til økologisk produksjon videreføres.

I tillegg til matproduksjon er det imidlertid andre store forretningsmuligheter basert på landbrukets ressurser. Norge må i første rekke satse på høyverdiprodukter som fôringredienser, biomaterialer (eks. plast og kompositter) og biokjemikalier i tillegg til mat. Råvarepriser, utnyttelses- og foredlingsgrad samt verdien på sluttproduktene er viktig. Den bondeidee industrien har for øvrig allerede realisert flere forretningsmuligheter i bioøkonomien, f.eks. brukes råstoff fra norske egg i graviditetstester og til sårbehandling, biomasse kan kommersialiseres i bioraffinerier (f.eks. trevirke, biomasse fra sjø/hav, avfall fra jordbruk, gras, mat- og husholdningsavfall), mens andre «biprodukter» gir markedsmuligheter høyere opp i næringskjeden og tilsvarende verdiskaping. Norske avlsselskaper som Geno og Norsvin er allerede verdensledende, og lakseventyret hadde sitt utspring i forskningsmiljøet til norsk husdyravl. Prada- og Guccivesker lages av hud fra norske kuer. Norsk næringsmiddelindustri har for øvrig svært mange meget sterke merkevarer og solid kompetanse på merkevarebygging.

Avslutning

Regjeringen har et eget utvalg som skal komme med forslag til hvordan Norge skal skape grønn konkurransekraft og man har en bioøkonomistrategi under arbeid. Landbruket er en nødvendig del av løsningen for hvordan Norge skal skaffe mat og inntekter til en velferdsstat med en voksende befolkning. Dersom man tar vare på fundamentet og markedsordningene som gjør det mulig fortsatt å drive moderne og fremtidsrettet jordbruksproduksjon i Norge, kan grønne næringer bidra med NOK 750 mrd i verdiskaping de neste årene. Med en bevilgning på NOK 14 mrd over statsbudsjettet får man ti ganger mer igjen i verdiskaping. I tillegg kommer 90 000 arbeidsplasser og ikke tallfestede goder for alt fra folkehelse til beredskap – goder med enorm betydning for Norges befolkning. Denne verdiskapingen kan øke betraktelig de nærmeste årene og bidra til global klimavennlig matproduksjon dersom man tar vare på det institusjonelle rammeverket for norsk jordbruk.

.....